

S Cankarjem danes

Polemična vnema, strastni prepiri, očitki in zagovori, vmes pa (manj hrupna) resnoba razmišljanja so prav gotovo ustrezna markacija stoletnice rojstva Ivana Cankarja. Ko sta Stritarjeva in pozneje Župančičeva generacija manifestativno spomnili slovensko javnost na Prešerna, sta to storili tudi zato, da bi poravnali nekatere račune svojega časa, izmerili vrednost in moč svojega umetniškega trenutka ter družbi in narodu izprašali vest ob njunem konkretnem, tedanjem odnosu do kulture.

In prav to počenjamo, vsak zase in kot skupnost, tudi zdaj, ob stoletnici Cankarjevega rojstva. Vse bistveno, kar je peklilo in vznemirjalo Cankarja, je še zmerom tu, med nami in v nas: narodne, socialne in razredne dileme, odtujenost kulture in umetnosti v narodu in družbi, morala, posameznikova in družbena, svetohlinstvo in hlapčevstvo, puhla fraza, pa tudi uporništvost, hrepenenje in še kaj — vse tako boleče in dokončno povezano z atributom slovenstva. Cankar torej ni zgodovina, ni dogodek, ki bi ga bilo mogoče razstaviti, znanstveno do kraja oceniti in mu enkrat za vselej določiti obseg in težo našega spoštovanja in čaščenja. Z nekaj zlobe bi lahko celo rekli, da je v Cankarju veliko vznemirjajoče neprijaznosti, saj nam kaže podobo, ki je večkrat spačena kot lepa, prej neprijetna kot prijazna, zato smo ga v njegovem bistvu pripravljeni celo pozabiti, hkrati pa povzdigniti v nacionalni in družbeni mit, ga kot mit tudi slaviti in častiti, vendar raje od daleč kot od blizu, varno zapečatenega v odmaknjenost zgodovine. Saj najbrž res ni prijetna misel, da smo bili prisiljeni se spoznati, spoznati sami sebe. To opravilo je za nas resda prvi opravil Cankar, toda zdaj nas ta vednost o sebi spremlja zvesto kot senca, zato je prav, da proslavljamo Cankarja in mislimo nase, intenzivno in neprizanesljivo, z moralno ogorčenostjo, očitki in prepiri, kajti še zmerom se koljemo, tudi ta trenutek, tudi pod Cankarjevim banderom, za svojo duhovno podobo in zmerom tudi in predvsem kot Slovenci, kot slovenski narod, slovenska družba.

Ce ne bi bilo tako, bi morali začeti na drugem koncu: pravzaprav samo poglobiti svoj nikoli pretrgani pogovor s Cankarjem pisateljem, ustvarjalcem, ki je še zmerom pripravljen na tak pogovor z vsakim izmed nas in ki se nam večkrat odstira tak, kakršnega pač kdo, v določenem trenutku, v stiski ali radosti, potrebuje. Kot sobesednika, vodnika skozi skrivnost in čar življenja.

Uredništvo se iskreno zahvaljuje vsem sodelujočim tudi in predvsem zato, ker s svojimi prispevki, znanstvenimi in osebno izpovednimi, razširjajo našo vednost o Cankarju in o nas samih, daleč od sleherne šablone, poenostavljanja in stranskih namenov. Tako, prepričani smo, izpričuje pričujoča številka med drugim tudi nezanemarljivo stopnjo zrelosti slovenske politične, znanstvene in kulturne misli sedanjega trenutka, ki jo lahko brez pollaščevalne lakote ocenimo kot naraven nasledek Cankarjevega sporočila, njegovega moralnega in socialnega upora, hrepenenja in sanj.

Ur.